

Lodewijk van Deyssel en Rolduc

Op 22 Augustus 1864 kondigde Jos. Alberdingk Thijm aan zijn enige dochter Catharina (1849—1908), op kostschool bij de „Filles de la Croix” te Aspel bij Rees (D.), de aanstaande vermeerdering van zijn gezin met de volgende woorden aan:

„Wij hebben een groot nieuws voor je, dat wij je nu met dit briefje maar met-een willen meêdelen.

De goede God zal ons, nog waarschijnlijk binnen het tijdsverloop van je vakantie, een nieuw zusjen of broertjen schenken. En wie denkt je nu wel, dat dat wichtjen (dat God ons beware) ten Doop zal houden?

Daarvoor, lieve kind, hebben we *jou* gekozen, en de peetoom zal Jan zijn. Wat zeg je daarvan? Dat is nu al een zieltjen, dat meer bijzonder aan je zorgen wordt toevertrouwd.”¹⁾

Juist een maand later, op 22 September 1864, werd dit kind, Thijm's derde zoon, te Hilversum geboren, „op het lieve kleine buiten aan den 's-Gravenlandschen weg, dat nu nog „Heuvelrust” heet”²⁾ en waar de familie Thijm de zomers placht door te brengen. Bij het H. Doopsel ontving de pasgeborene de namen Karel Joan Lodewijk. Zijn oudste broer, de 17-jarige Jan (1847—1926), leerling van de filosofie te Rolduc,³⁾ en de 15-jarige Catharina, beiden nog in vakantie thuis, fungeerden als peter en meter.

De jonge Karel ging te Amsterdam, waar zijn ouders 's winters woonden, naar de zusters-bewaarschool in de Kerkstraat; ook te Hilversum bezocht hij enige tijd „een door zusters gehouden volksbewaarschool, waar (hij), waarschijnlijk als het eenige opgezetenen- of „villa-bewoners”-kind, aan een apart tafeltje vóór de banken zat.”⁴⁾ Later kreeg hij in dezelfde plaats met de gebroeders Henri, Eugène en Felix Gompertz, die zijn medeleerlingen op Rolduc zouden worden (1875—1878), privaates „van de dochter van den dorpsschoolmeester in een kamer

van 's meesters woonhuis”.⁵⁾ Daarna ging hij te Amsterdam op de jongensschool van L. G. van Schaik op de Prinsengracht bij het Molenpad, en „met de groote vakantie van 1874” deed zijn vader hem „op het St. Joseph-Instituut, op den Ouden-Zijds-Achterburgwal, niet ver van het Oudekerksplein, onder directie van den heer Kuntz”.⁶⁾ Na de zomervacantie van 1875, die dat jaar op 2 October eindigde, kwam Karel Alberdingk Thijm op Rolduc.

De toenmalige Directeur van Rolduc, Mgr. Dr. W. Everts (1827—1900), stond sinds vele jaren tot Karel's vader in nauwe betrekking. Hun eerste, voorlopig nog enkel schriftelijk contact, in 1855 door bemiddeling van hun wederzijdse vriend, later Thijm's zwager, de architect Dr. P. Cuypers (1827—1921), gelegd, had geleid tot een oprechte en hartelijke vriendschap, door frequente ontmoetingen en een uitgebreide briefwisseling onderhouden, waar eerst de dood van Thijm in 1889 een eind aan zou maken. Herhaaldelijk kwam de oude Thijm de prijsuitdeling op Rolduc bijwonen en tijdens de zomervacantie was Everts een graag geziene gast op Thijm's buiten te Hilversum.

Van Everts aan Thijm zijn ongeveer 150 brieven bewaard, die als onderdeel van de „Bibliotheca Thijmiana” thans berusten in de Universiteitsbibliotheek te Nijmegen. De brieven van Thijm aan Everts besloegen oorspronkelijk 110 nummers; op verzoek van Thijm's oudste zoon, Pater J. C. Alberdingk Thijm S.J. (1847—1926), zijn er echter een 35-tal, als van te persoonlijk en delicaat karakter, door Mgr. Prof. H. Everts (1854—1938) vernietigd. De overige 75 zijn in het bezit van Dr. P. Everts te Rolduc, die ze aan ondergetekende welwillend ter beschikking heeft gesteld met het oog op de publicatie van dit artikel. Aan Dr. Everts zij daarvoor hartelijk dank gebracht.⁷⁾

¹⁾ Catharina Alberdingk Thijm, Jos. Alberdingk Thijm in zijne brieven geschetst als Christen, Mensch, Kunstenaar, Amsterdam, 1896, blz. 148.

²⁾ Lodewijk van Deyssel, Gedenkschriften, Amsterdam, 1924 (verder aan te halen als: Gedenkschriften), blz. 1.

³⁾ F. Sassen, Pater J. C. Alberdingk Thijm en Rolduc, in: Rolduc's Jaarboek, VII (1927), blz. 3-20.

⁴⁾ Gedenkschriften, blz. 16.

⁵⁾ Gedenkschriften, blz. 8.

⁶⁾ Gedenkschriften, blz. 103.

⁷⁾ De brieven van Thijm aan Everts zijn gedeeltelijk gepubliceerd door de geadresseerde in De Katholieke Illustratie, jg. XXII (1888-89), blz. 383 e.v. onder de titel: A travers une correspondance, en door

De correspondentie tussen Thijm en Everts, die met een beleefde en enigszins gereserveerde uitwisseling van gedachten over literaire, historische en archaeologische kwesties was ingezet, kreeg in de loop der jaren een meer vertrouwelijk karakter. Naast de zaken des geestes gingen die van het hart in de brieven een steeds belangrijker plaats innemen. De meest verscheidene onderwerpen kwamen daarin ter sprake. Nu eens ging 't over de gebeurtenissen van de dag in de binnen- en buitenlandse kunst en letterkunde, dan weer gaven blijde of droevige voorvallen in de wederzijdse families stof tot schrijven. Met de uitgever Thijm besprak Everts de uitgave van zijn „Geschiedenis der Nederlandsche Letteren”, die in 1868 voor het eerst verscheen. Maar uiteraard stond lange jaren het beraad over de opvoeding van Thijm's zonen en over de moeilijke leiding van diens dochter Catharina in de brieven voorop. En met de jaren werd Everts meer en meer de priester, bij wie Thijm „in zaken van het praktische maatschappelijke leven op zichzelf niet alleen, doch ook in hun verband met het zieleleven”⁸⁾ gaarne te rade ging.⁹⁾ Een onverdacht getuige, Thijm's jongste zoon, schrijft in het leven van zijn vader¹⁰⁾:

„Hij schatte de menschenkennis, en het op deze gebaseerde oordeel van dezen man, hoog: en als paedagogische specialiteit hem nog het allerhoogst. Weêrvoor Thijm de een of andere teleurstelling in verwachtingen die hij omtrent zijne kinderen koesterde, en was zijn oordeel over hoe te doen niet aanstonds helder onder de bewogenheid van zijn gemoed, dan verzocht hij den heer Everts hem voor te lichten en niet zelden konformeerde hij zijn gedrag aan den dan onmiddellijk ontvangen uitvoerigen en beredeneerden raad. Natuurlijk, de heer Everts was, waar het omstandigheden gold, die zijn gemoed niet zoo dadelijk en zoo bijzonder in beroering brachten, helderder van inzicht en kalmer van besluit. Hij schreef dan brieven, waarin hij rekende op de gevoeligheden van Thijm's hart en die met nauwkeurige behoedzaamheid ontzag

de schrijver van dit artikel in het Thijm-nummer van De Beiaard, jg. V, dl. 2 (1920), 186-206, onder de titel: Thijm en Everts. Een aantal brieven van Everts aan Thijm, betrekking hebbende op diens zoon Jan, zijn afgedrukt in het in noot 3 genoemde artikel; de brieven, betrekking hebbende op Karel, welke hieronder worden afgedrukt, zijn nog niet eerder gepubliceerd.

⁸⁾ J. A. Alberdingk Thijm, door A. J., Amsterdam, 1893 (verder aan te halen als: A. J.), blz. 206.

⁹⁾ Vgl. Rolduc's Jaarboek, 1927, blz. 3.

¹⁰⁾ A. J., blz. 207.

om geen onnodige prikkeling te weeg te brengen. Hij gaf Thijm niet zelden den levensmoed terug, die voor een oogenblik dreigde te verminderen. Hij was in die gevallen Thijm's degelijke en toch bescheiden raadsman, wiens heldere blik van een uitstekenden invloed was, en Thijm's gemoed richtte zich op in het contact met Everts' geschreven woord, zooals zijn leest zich verhieft bij eene persoonlijke ontmoeting met denzelfden man.”

Karel Alberdingk Thijm heeft hetzij onder het pseudoniem A. J., hetzij onder dat van Lodewijk van Deyszel de figuur van de Directeur, die hem van Rolduc heeft verwijderd, op de meest realistische wijze verschillende malen beschreven. Hij heeft daarmee voor Everts in de Nederlandsche letterkunde een monument gesticht, dat aan geen andere Directeur van Rolduc vergund is geweest. Wij laten hier enkele aanhalingen volgen, die te zamen een beeld geven van de persoon van Directeur Everts, zoals Karel Alberdingk Thijm hem gekend heeft.

„De heer Everts... was een eminent man, een man van karakter, een der kloekste figuren, die men in Thijm's omgeving aantreft.”¹¹⁾

„Zijn karakter was solide en fier als dat van een plichtvollen militair. Als een legeroverste heeft de heer Everts bijna een halve eeuw lang de uitgebreide inrichting, aan wier hoofd hij staat, bestuurd,¹²⁾ onkreukbaar trouw aan sobere en arbeidzame gewoonten, onverzettelijk van wilskracht een krachtig bestuur met eene juist van die kracht getuigende zachtheid bekleedend. Zijn vlekkeloos gezond gestel, steeds aangesterkt door het nimmer voor een duur van eenige beteekenis onderbroken verblijf in de reine atmosfeer van den berg, waarop zijn gesticht is gelegen, heeft het zijne er toe bijgedragen om hem in staat te stellen zonder stoornis zijne zielskracht zich te laten ontwikkelen. Winter en zomer om half zes op en dag aan dag, jaar in jaar uit, het streng gereguleerde leven van het Instituut... het verschaft die degelijkheid van houding, die fiksche beradenheid in het langzame gebaar, die rustigheid van beweging en leven, die gepaard gaan met en de uiterlijke kenteekenen zijn van de gestadige gerustheid en zelf-bewuste standvastigheid van de ziel, waarvan deze heer Everts een toonbeeld mag worden genoemd.”¹³⁾

De heer Everts, die, behalve „Kostschoolbestuurder”, hoogwaardigheidsbekleeder in de Katholieke Kerk was, wij meenen „Geheim Kamerheer” van den Paus of iets dergelijks,¹⁴⁾ en in deze hoedanigheid

¹¹⁾ A. J., blz. 203.

¹²⁾ Hier neemt de schrijver 't met de historie niet al te nauw: Everts was van 1851 tot 1868 leraar, van 1868 tot 1893 directeur.

¹³⁾ A. J., blz. 204-205.

¹⁴⁾ Directeur Everts was sinds 1876 Ere-Kamerheer, sinds 1891 Huisprelaat van Z.H. de Paus.

„Monseigneur" werd genoemd en een toga droeg met violette knoopjes en sjerp van violette zijde, de heer Everts, omtrent wien meer dan eens in de Limburgsche kringen gemompeld werd dat hij kans had eventueel de officiële successie van den Bisschop van Roermond te erlangen, en die aanzienlijke Belgische en Limburgsche familiën frequenteerde, had het ietwat rustiek militaire in zijn voorkomen door onvermoeide oefening onder een floers van superbe en bijna volmaakte urbaniteit weten te bedekken. En zijne hoofschheid, vooral jegens vrouwen, had eene gelijkenis met die van Thijm. De deftige Hollandsche dames, die hem hunne kinderen kwamen toevertrouwen, placht hij te ontvangen met een galante voorkomendheid, die menig Parijsch pastoor hem zoude hebben benijd, en in het fraaie bosch achter de abdij werd hij wel eens aan den wandel gezien met schoone joffers, die hij begeleide als een echt cavalier in houding en woord en lach en kleine oplettenheden, zooals Thijm ook daarvan zo goed de kunst verstond." ¹⁵⁾

„Hij was een prachtig voortbrengsel van de natuur, een prachtig man. Bouw, beenderenstelsel, spiervorming, — in gestalte, schouders, handen, wangen, kin, voorhoofd — krachtig, oud, hoog en edel boersch. Een met de jaren, door vermindering van haren, hoog geworden en rond voorhoofd, als een kerkkoepel. Groote, innerlijk vonkelende, bruin-zwarte oogen, een, bij het lachen met geestige gemoedelijkheid als krachtig, regelmatig en gaaf te zien komend, gebit. Verzorgde vingernagels aan de stevige en sterke, duinhelmachtig behaarde handen. Een klein, oprullend en dan weder nedergevljld, zilver-zwart kuifje, als een, de voortdurende overwinning van met door dezen mensch ingepalmd te zijn dralenden beteekenend, hane-kammetje, midden boven het voorhoofd. Dezelfde zilver-zwarte tint over het gelaat. Heerlijk geürbaniseerd door afkomst, opvoeding, omgang, en letterkundige cultuur. Gestyleerd door klassiek latijn, kerklatijn, en edellieden- en geestelijken-memoires-Fransch. De letterkundige geestigheid in de gezelschaps-causerie. Twaalf jaar lang had hij, in 't midden van zijn leven, het rooken nagelaten. Wat een oogen! van gemoedswarmte en levendigheid tintelende goudbruin-en-zwarte kristallen bessen." ¹⁶⁾

Lodewijk van Deyszel heeft ook de indruk vastgelegd, die de jonge Karel bij zijn eerste aankomst op Rolduc van de uiterlijke verschijning van de Directeur heeft meegekregen. Hij was met zijn vader via België aan het station van Herzogenrath aangekomen, wandelde de berg op en kwam langs de muren van de kloosterhoeve en door de oprijlaan aan de voordeur. De „heerlijke portier — hij heette Martin — onvergetelijk type, in een gewoon jasje, broekje en dasje, maar, met zijn korte lichaam en groot dik hoofd, precies zoo als de klooster-portiers in Lim-

burg vóór duizend jaar moeten geweest zijn" ¹⁷⁾, de portier dan ging de Directeur waarschuwen.

„Toen, in een aftrappingstrappen-gekraak en een nieuweidswind van aankomende gewichtige beweging, groot en breed en hoog en zwaar van machtige zwartheid, de direkteur van het gesticht, een glinster-glimmend hoofd met een wijden energischen voorhoofdschedel van levensmoed en krachtig-een-gesticht-beheeren opglooyend naar een zwart krulkuifje, als een soldatenpluimpje wapperend liggend boven-op dit leven van ijverkracht en altijd-door-indrukmaking, en dit hoofd op den zwaar zwarten stal in den priester-toog tot aan den grond, zwart de breed-glooyende rug, zwart de breede borst, en in 't midden de zestig kleine toogknoopjes, als een gebroken rozenkrans af naar de onderste tooghelft, die als en lager dan een zwarte vrouwen-onderrok tot op de voeten in zwart glimmende bestaal-gespte schoenen hing; en in dit hoofd boven den zwarterig glaggeschoren kin, die als een in beenderen gehouwen wil één gestampte stompvoortuit was van het bovenhoofd tot het boordje en waar de neus effen knollig recht in stond en deorsch gelipte mond ingescheurd in lag, de oogen groot, dik, vet-bollig en levend bruin, met een tartingsglans van beheerscht vleeschleven, waarin samenkwamen de zegevierende voorhoofdsglans en alle de dikke tanden sappig wit en wolvig zichtbaar. En hij was van een hoog-verstandige goedmoedigheid, de boersche wangen, maar met de politoerige huidglans van een fijnbeschaafd man, opzettend bij het welkom-lachen van den mond, de boersche behaarde handen, maar met de neergedrukte nagelvelletjes en glad-witte nagelhoofdjes van een wetende-te-leven-stedeling naar voren gevoerd in het zacht-brede armreiken, in een getemperde drukte der vingers van vertrouwen-gevend en vaderlijk-hartlijk hand-drukken." ¹⁸⁾

De eerste brieven over Karel waren al enkele maanden te voren tussen zijn vader en de Directeur van Rolduc gewisseld. Tegen Pasen had Everts aan Thijm geschreven:

„Uwe bedoeling was immers niet, Karelte na de Paasch-vacantie hier te laten komen? Ik kan mij onze afspraak daaromtrent niet nauwkeurig meer herinneren. Mocht ge 't evenwel zoo meenen, en denkt ge dat de knaap rijp is voor Rolduc, dan zou 't haast doen mij zulks te melden, daar er nauwelijks meer een paar plaatsen beschikbaar zijn." (nr. 118, 16 Maart 1875).

Het antwoord van Thijm aan de Directeur luidde:

„Zeker, het was ons voornemen niet vóór het na-jaar U te verzoeken aan onzen Karel eene plaats in Uw steeds roemrijker instituut te geven. Hij leert nu om aangenomen te worden en doet wel zijn best. De

¹⁵⁾ A. J., blz. 208.

¹⁶⁾ Gedenkschriften, blz. 142.

¹⁷⁾ Gedenkschriften, blz. 154.

¹⁸⁾ Lodewijk van Deyszel, De Kleine Republiek, tweede druk, Amsterdam, z.j., blz. 8-9.

jongen heeft groote gaven. God keere ze ten goed! Hij heeft meer teederheid dan Frank, maar zal daardoor misschien ook lichter in groot gevaar verkeer... Frank is geen reus, maar hij heeft niet de kleine teederheidsmouvements, waar Karel (hoe brutaal ook somtijds) onuitputtelijk in is. Ik zie erg op tegen het vertrek van Karel. Het zal voor mijne vrouw een wezenlijke slag zijn. Maar wij meenen toch, dat we dat offer brengen moeten." (nr. 75, 23 Maart 1875).

En enkele maanden later:

„Ik ga erg opzien tegen het vertrek van dat kind. Hij is zoo hartelijk. Ik wandelde veel met hem. Nu wordt ons huis stil en een beetje droog." (nr. 78, 18 Aug. 1875).

Vader Thijm tekent met deze woorden over Karel's karakter en hebbelijkheden tegelijk ook het enigszins wekelijk milieu, waaruit de knaap een overgang zou moeten vinden naar het harde leven van de kostschool. Karel was als jongste thuis verwend. Zijn moeder, door een zwakke gezondheid in haar huiselijke taak belemmerd, had hem van jongs af te veel toegegeven. Zijn vader, in beginsel „voor de toepassing van de meest mogelijke zachtheid bij de opvoeding der kinderen",¹⁹⁾ was door zijn handelszaak en zijn veelvuldige activiteiten in het openbare leven zó in beslag genomen, dat hij zich in feite weinig met de opvoeding van zijn kinderen had beziggehouden. Die van Karel was vrijwel geheel overgelaten aan een kindermeisje, die zulk een grote rol in zijn leven heeft gespeeld, dat hij in zijn „Gedenkschriften" verschillende bladzijden aan haar heeft gewijd.²⁰⁾ De beschrijving van Mietje van der Vliet doet duidelijk blijken, dat zij met de vele goede eigenschappen en het gevoelig hart, dat Karel haar toeschrijft, toch aan de opgroeiende jongen niet heeft kunnen geven wat deze nodig had.

Karel's vader mocht op goede gronden vertrouwen, dat het tekort in de opvoeding van zijn jongste op Rolduc wel zou worden aangevuld. Zijn oudste zoon Jan, die van 1859 tot 1865 op Rolduc was geweest, had hem in die jaren en later niet dan voldoening gegeven. Aanvankelijk door zijn vader voor de handel bestemd, had hij op Rolduc op waarlijk providentiële wijze zijn roeping tot het Priesterschap gevonden; van zijn vader scheen hij enkel de goede en edele eigen-

schappen te hebben geërfd.²¹⁾ De tweede, Frank (1858—1925), die van 1866 tot 1869 op Rolduc ter school was gegaan, scheen aanvankelijk de goede verwachtingen te zullen vervullen, die men zowel daar als bij hem thuis omtrent hem koesterde, al berokkende het gebrek aan evenwicht tussen zijn inkomsten en zijn uitgaven zijn hardwerkenden vader al spoedig enige zorgen. Dat Karel, hoe jong ook, een liefhebber was van lezen en muziek, had de oude Thijm reeds opgemerkt²²⁾; hij hoopte, dat zijn jongste daardoor meer aan het huis gebonden zou worden dan diens oudere broer, die „alleen in zijn vaste uren met volharding werkte om door die branding zwemmend op het eilandje der uitspanningen te kunnen landen."²³⁾

Het vertrouwen in de opvoedersgaven van zijn Rolducse vriend was bij Thijm nog versterkt door de brief, die de Directeur aan Karel bij zijn Eerste H. Communie had geschreven. Hij bracht dit in de volgende woorden tot uiting:

„Uw schrijven aan onzen Karel op den dag zijner eerste h. Communie heeft ons zeer getroffen en ons hart met dankbaarheid vervuld. Wij zien eruit dat Gij u, met de oude vriendschap, de toekomst van onzen jongsten zoon wilt aantrekken. Dit is ons geen geringe geruststelling en een kostbare waarborg voor den goeden uitslag zijner opvoeding. Karel is heilzaam aangedaan geweest door de grote plechtigheid, hij heeft innig gewaardeerd, dat zoo vele volwassenen zich beijverden, hem geluk te wenschen, en ik geloof, dat zijn aanneming hem een goeden stap vooruit heeft gebracht." (nr. 76, 9 Mei 1875).

Een maand later kwamen meer zakelijke aangelegenheden in verband met het aandaand vertrek van Karel de aandacht van diens vader vragen.

„Mijn vrouw draagt mij op om zoo spoedig mogelijk wel het nummer te willen opgeven, dat Karel in uw kweekschool dragen zal. Zijn volle naam is (als ge hem registreeren zoudt) Karel Johan Lodewijk; hij is geboren 22 September 1864 en heeft met veel stichting zijn eerste H. Communie gedaan den 28 April 1875. Indien nummer 172 open was, zou mijn vrouw hem dit gaarne zien dragen, omdat het op het voor hem bestemde zilver staat." (nr. 77, 8 Juni 1875).

De Directeur stelde hem per omgaande gerust:

²¹⁾ Over Jan Alb. Thijm en de geschiedenis van zijn roeping, zie het artikel, genoemd in noot 3.

²²⁾ Thijm aan Everts, nr. 74, 16 Juni 1874.

²³⁾ t.z.p.

¹⁹⁾ A. J., blz. 338.

²⁰⁾ Gedenkschriften, blz. 2-7, 40-42.

„Karel kan nummer 172 houden, al zou er een ander zijn, die 't zelfde voert. De initialen zullen het goed doen onderscheiden. Hij zal immers in de latijnsche klassen gaan? Dat was, meen ik, ons besluit, bij ons onderhoud, verleden jaar. We kunnen er overigens nog nader over spreken.” (nr. 119, 9 Juni 1875).

Het was inderdaad de bedoeling, dat Karel op Rolduc van meet af een gymnasiale opleiding zou krijgen. Laten wij zien, wat hij daar later zelf van dacht ²⁴⁾:

„Wij leerden dan in Rolduc Latijn en Grieksch. Ik geloof, dat het goed is zich te doordringen van het Grieksche, Romeinsche en Fransche leven, zoo als dat was in de bloeitijden dier naties. Ofschoon de kennis van oude talen op zichzelf geen waarde heeft, is het voer de vergemeenzaming met het leven in het verleden goed de talen te kennen. Men maakt ze zich ook eigen om den geest te versieren en als stijldeelen in de conversatie, dit laatste wat het Grieksch en Latijn aangaat alleen voor de conversatie met geleerden, wat het Fransch aangaat voor de algemeene.

Men leert Grieksch en Latijn om de werken der Grieksche en Romeinsche schrijvers in de oorspronkelijke taal te kunnen lezen. Men moet die werken niet lezen om daaruit direct, maar om daaruit in-direct het oude leven te leren kennen. Men moet niet denken: zoo en zoo was dat oude leven, want zoo heb ik het in de oude schrijvers gelezen; maar: lieden met een schrijvers-mentaliteit dachten, blijkens hunne werken, zoo en zoo over het oude leven en stelden het aldus voor: ergo wás het aldus. Op deze wijze construeert men de minst onjuiste voorstelling van het leven. Indien, gezien dóór den geest, en dan door mij door den geest héén, van dien en dien bepaalden schrijver, het leven zóo was, dan wás het dus voor mij zús. De constructie, die dan voor mij de waarheid is, is de vereeniging van hetgeen ik als de ook thans aanwezige en altijd zoo geweest zijnde werkelijkheid heb leeren kennen met de mededeelingen der oude schrijvers.”

Kan men zeggen, dat Lodewijk van Deysel een grondige klassieke opleiding heeft ontvangen? De bijna drie jaren, die hij op Rolduc heeft doorgebracht, en het daarop volgende jaar op Katwijk zijn zeker daartoe niet toereikend geweest. Het getuigenis van Directeur Everts over zijn geringe inspanning op het Latijn laat ook niet toe, daarover enige illusie te maken. Van huis uit was Karel sterk Frans georiënteerd en de sfeer van het toenmalige Rolduc was bijzonder geschikt om zijn belangstelling in die richting te versterken. De Franse beschaving was voor hem de natuurlijke voortzetting van de klassieke en wanneer hij later als 16-jarige tegen erkende autoriteiten voor „de eer der Fran-

sche meesters” in 't geweer komt, dan is dat optreden de vrucht van een vorming, die overwegend door de waarden van „le génie latin” was bepaald.

Voorlopig was het zo ver nog niet. Vader Thijm had Karel op Rolduc achtergelaten en ontving al spoedig van de Directeur een niet nader gedateerd briefje:

„Stel uwe goede vrouw omtrent Karel gerust, en hernieuw haar van mijnentwege de belofte, dat ik hem lief zal hebben als eene moeder en kastijden als een... gaat dat?... ja! 't staat in de h. Schrift: kastijden als een vader.

Karel maakt het tot dusverre goed. Hij zit naast me aan tafel en wij praten Fransch samen. Hij vindt 't Latijn „niet zoo moeilijk”, is tot dusverre heel braaf, ...eet flink en slaapt als een roos.” (nr 122, Vrijdagmiddag).

De eerste maanden is alles goed gegaan. Dan begint Karel ongesteld te worden. Hij heeft blijkbaar daarover naar huis geschreven en zijn vader heeft per briefkaart bij de Directeur naar de gezondheidstoestand van zijn zoon geïnformeerd. Deze antwoordde:

„Ik haast me uw briefkaart te beantwoorden. Karel heeft, voor een dag of 4, geklaagd over duizelingen, waaraan hij, naar zijn zeggen, thuis ook soms leed. Daar hij mij zeide er ten uwent niets tegen te gebruiken, heb ik hem ook hier maar ongemoeid en onbedokterd in de ziekenkamer laten gaan. Toen hij evenwel na een paar dagen ook zei dat een halsklier een beetje gezwollen was, heb ik hem een gorgel-drankje van den dokter laten geven. Hij was dan ook daags voor Sint Niklaas weer geheel in orde. Maar helaas! Daar kwam, door tussenkomst van Jozef Cuypers, ²⁵⁾ de Sint Niklaastrommel, en nu heeft hij *natuurlijk* in dien overvloed zijn maag bedorven. Maar ik verzeker 't u, 't is geheel onbeduidend, en ik ben overtuigd dat hij, bij een beetje diët, morgen weer klaar is. Hij is niet bedroefd om een kleine ongesteldheid, en zou er desnoods eene zoeken, om de liefde der „école buissonnière”. Hard werken is zijn zwak niet. Ook is hij in de eerste latijnsche compositie niet voor circa het 2/3den der lijst gekomen! Werk maken gaat nogal, maar stil zitten en van buiten leeren is paardenarbeid voor hem. Hij is anders eer dikker geworden dan mager, en 't ontbreekt hem zelden aan eetlust. Wel geloof ik, dat dit gebrek, wanneer 't zich eens vertoont, zijn oorzaak heeft in veel eten, als er iets van zijn gading wordt opgedischt. Op compot, dessert en soortgelijke dingen is hij erg gesteld.

Wees nu, bid ik u, gerust: ik heb u de geheele waarheid gezegd. Dat hij goed verzorgd wordt, behoef ik, hoop ik, niet te zeggen. Zoolang ge van mij geen

²⁴⁾ Gedenkschriften, blz. 165.

²⁵⁾ Karel's neef, Ir. Jos. Th. J. Cuypers (1861-1949), architect, zoon van Dr. P. Cuypers; zie R.J., XXIX (1949), blz. 102-106.

tijding krijgt over zijn niet-welzijn, moet ge denken, dat het niets of haast niets is.

Wij zitten hier in twee voet hooge sneeuw; 't is geen wonder dat er eens een halskliertje zwelt." (nr. 123, 7 Dec. 1875).

Spoedig daarop volgde een ongedateerd schrijven:

„Toen ik u, voor een paar weken, schreef, dat Karel na één of twee dagen geheel hersteld, zou zijn, zeide ik u, in volle overtuiging, de waarheid. Hij zelf moet u, na mijne opmerking, dat hij u niet zoo licht ongerust moest maken, geschreven hebben dat hij reeds hersteld was. Dit is evenwel niet zoo. Hij is blijven klagen over duizeligheid en gebrek aan eetlust. Ofschoon velen, en wel van zijne medeleerlingen, denken dat hij een beetje de schoolziekte heeft, is het bij mij toch, na zijne stellige verzekering, eene overtuiging geworden, dat er *iets* mankeert. De dokter weet het echter ook niet. Hij spreekt van zenuwachtigheid, en dat mag wel in het spel zijn, maar Karel is overigens toch zoo opgewekt niet.

Hij beweert dat thuis ook dikwijls gehad maar er niets tegen gebruikt te hebben. Het ergste is, dat hij niet naar de klassen gaat en zoo doende achterblijft. Wat vangen wij met hem aan? Ik heb u dit willen meedeelen ten einde uwe raad in te winnen, maar ook om zijne moeder, zoo *ge 't goedvindt*, met den toestand bekend te maken. Ge kunt overigens *volmaakt zeker* zijn dat er niets bedenkelijks bij is, noch in ons oog, noch in dat van den doctor. Ik vrees eenigszins, dat hij de twee eerste maanden te veel voedsel nam, te sterk werd. Wat zeiden de deskundigen te Amsterdam van zijne duizelingen?

Met een paar woorden zult ge zeer verplichten." (nr. 124, ongedateerd).

Het eerste trimester duurde in die dagen op Rolduc (zoals op alle kostscholen) van October tot Pasen. Van Kerstvacantie was evenmin sprake als van halftrimesterdagen. Maar, hoe gunstig die lange werkperiode voor onderwijs en studie ook moge geweest zijn, toch is het niet te verwonderen, dat zich bij leraren en leerlingen een zekere vermoeidheid openbaarde. De Nieuwjaarswens van Everts bracht Thijm en zijn vrouw weer minder goed nieuws over Karel:

„Laat ik u en Mevrouw eerst een hartelijk nieuwjaars wenschen, en dan u zeggen, dat Karel in de laatste dagen over jicht in den rug klaagt. Vandaag was hij toch weer beter. Maar 't is vreemd, dat hij altijd ongesteldheden heeft, die men niet kan constateren. Toch ziet hij er bleek uit en is niet meer zoo dik als hij, vooral tegen 't einde van November, geworden was. Ik vrees dat hij 't er op aan legt om aan 't latijn, dat hem veel inspanning kost, te ontsnappen. Maar ik heb geen moed om te zeggen: ga in de klassen. 't *Mocht* eens meer waar zijn dan ik vermoed.

Verschoon mijn laconisme: ik heb 't zoo druk. (nr. 125, 31 Dec. 1875).

In het nieuwe jaar schijnt 't intussen met Karel beter te zijn gegaan. In de brieven, die Thijm en de Directeur van Rolduc ook in 1876 bleven wisselen, wordt over Karel slechts een enkele maal gesproken. Op Everts' 25-jarig priesterfeest, 20 September 1876, bood J. A. Alberdingk Thijm, met Mevrouw Sterck-de Vooy's en de Heren A. W. H. Smits en Dr. P. H. J. Cuypers²⁶⁾ hem een kostbaar kazuifel aan, „verciert met de edele H.H. Patronen van U, van ons en van onze door U opgeleide kinderen", als „een klein blijk van de vriendschap, die wij U toedragen; van de dankbaarheid, die wij U verschuldigd zijn voor hetgeen Gij gedaan hebt en nog doet aan de opvoeding van onze dierbare kinderen, van onze deelneming in de onbegrensde hoogachting, waarmee alom Uw naam genoemd wordt". (nr. 80, 16 Sept. 1876).

Hetzelfde jaar 1876 bracht aan Thijm de benoeming tot hoogleraar in de kunstgeschiedenis en de aethetica aan de Rijksacademie voor Beeldende Kunsten te Amsterdam. Hij deed zijn Rolducse vriend terstond in zijn vreugde delen:

„Daar zijn drie dingen die mij verheugen: de verbeterde publieke meening toelatend dat men, met mijn konfessioneele antecedenten, tot een wijsgeerig en historisch professoraat benoemd wordt; de gelegenheid wat mij dierbaar en het gemeenzaamst is voor Jan en alleman te kunnen verkondigen op een aangewezen tribune; de hartelijke deelneming die ik van allerlei kanten ondervind. Bid een beetje voor mij dat ik licht ontvang en neem mijn dank voor uw hartelijke gelukwensch.

Mijn vrouw groet u vriendelijk. Wij hooren met veel voldoening dat Karel het goed maakt." (nr. 81, 14 Nov. 1876).

Na de Paasvacantie van 1877 is Karel echter niet tegelijk met de anderen naar Rolduc teruggekeerd. De Directeur heeft waarschijnlijk mondeling de boodschap gekregen, dat deze vertraging aan ongesteldheid te wij-

²⁶⁾ Mevrouw Sterck-de Vooy's was de moeder van de latere medewerker van Rolduc's Jaarboek Dr. J. F. M. Sterck (1859-1941); zie over hem: Ir. Jos. Cuypers in R.J., XXII (1942), blz. 135-137, en Dr. M. van Can, t.z.p., blz. 138-140. De Heer A. W. H. Smits was de vader van Mr. A. M. A. Smits (1854-1922); zie R.J., II (1922), blz. 62; deze laatste was op zijn beurt de vader van de latere Rolducse leraar André Smits (1892-1948). Dr. P. H. J. Cuypers was de vader van Ir. Jos. Cuypers; zie noot 25.

ten was, en interpelleerde na enkele dagen Karel's vader.

„Hoe heb ik het? Is Karel zóo ongesteld? Ik heb U van dag tot dag verwacht, en begin nu waarlijk ongerust te worden. Hebt ge misschien geen tijd om hem herwaarts te brengen? Ik kon immers iemand tegemoet sturen, tot Venlo b.v., zoodat, indien 't noodig was, een ander hem slechts tot Utrecht of hoogstens Boxtel behoefde te begeleiden. Of combineert ge uw tochtje met een ander, naar Catharina b.v.? Want ik kan me maar altijd niet voorstellen dat Karel ziek is. Help mij dus uit den droom, bid ik U, al is 't maar met een briefkaartje.” (nr. 129, 8 Mei 1877).

Thijm liet niet lang op antwoord wachten. Hij schreef:

„De koorts die hier in vele gezinnen onwelkome bezoeken heeft afgelegd, heeft Karel juist sinds eenige dagen verlaten. Hij is gisteren weer uit geweest, sterkt aan en wij hopen hem in het begin der volgende week weder schoolwaarts te zenden. Misschien verbinden we zijn terugkeer aan het voorgenomen bezoek aan Catharina. Anders zullen we zeer gaarne van uw aanbod gebruik maken en schrijf ik u nog nader.” (nr. 82, 11 Mei 1877).

Enkele dagen later, op 20 Mei 1877, moest Thijm zijn vriend een „pijnlijke mededeeling” doen: zijn dochter Catharina was na zeven jaar kloosterleven naar huis teruggekomen. „Aan kinderen hebben zijn veel zorgen vast (nr. 83, 20 Mei 1877).

De correspondentie tussen de twee vrienden gaat verder. Bij het begin van het nieuwe schooljaar geeft de Directeur aanstonds bericht over Karel.

„Karel maakt het goed, al kan hij nog niet altijd en overal zeker kattenkwaad, dat hij „grappen” noemt, ook al gaat het 't gezag eenigermate te na, achterwege laten. De retraite die vanavond begint, zal hem goed doen. Hij is anders wel bang voor mij en ik laat hem, ten einde dat „begin der wijsheid” niet weg te nemen, gewoonlijk ook maar op wat eerbiedigen afstand.” (nr. 130, 9 Oct. 1877).

Het blijkt wel, dat Karel minder rechtstreeks contact met Everts gehad heeft dan zijn broer Jan, die de nauwe persoonlijke relatie tot de leermeester van zijn jeugd geheel zijn leven dankbaar is blijven gedenken. Als de grond van zulk een relatie volgens het woord van Montaigne uiteindelijk moet worden gezocht in een „parce que c'est moi, parce que c'est lui”, dan is het niet te verwonderen, dat Karel, wiens karakter en levensvorm zo hemelsbreed van die van Jan verschilden, de weg tot Everts niet gemakke-

lijk gevonden heeft. Maar de Directeur was in de ruim 15 jaar, die sinds de aankomst van Jan op Rolduc waren verlopen, ook zoveel ouder geworden. De omgang met de kleinere jongens moet hem moeilijker gevallen zijn dan in de jaren van toen. Daarbij was de „brilliant professeur de rhétorique” van vroeger thans met het bestuur van zijn school belast; als drager van het gezag stond hij anders tegenover de jongens dan als persoonlijke raadgever.²⁷⁾ Het directeurschap ook legde hem plichten op, die hem, waar het betrof de zoon van zijn vriend, bijzonder zwaar moeten gevallen zijn. De Nieuwjaarsbrief naar Amsterdam bij de jaarwisseling 1877—'78 heeft de Directeur zeker veel hoofdbrekens gekost.

„Dubbel spijt het mij, dat ik juist thans geen betere berichten over onzen Karel kan geven. Reeds vóór weken heb ik hem bedreigd U van een en ander kennis te zullen geven, in de hoop, dat hij mij het onaangename dier taak door beterschap zou sparen. Thans durf ik niet langer talmen, in 't belang van het kind. Eerst had hij, ieder oogenblik, onaangenaamheden met zijn verschillende leermeesters, meestal toch dezelfde, die hij verleden jaar ook reeds had. Hij maakte grapjes, als hij het noemt, bespottingen en ordestoringen, als de meesters zeggen, maar altijd van dien aard, dat hij zich bij berisping of bestraffing als onschuldig wilde doen doorgaan. Eigenlijk poogde hij die heeren zoo wat voor 't lapje te houden, om het plat te zeggen. Daarbij kwam, natuurlijk, verwaarloozing der studiën, althans ten deele; vervolgens ook soortgelijk gedrag in de Kerk, waar hij 't de surveillanten liet misgelden. Ik heb hem herhaaldelijk, eerst altijd in goedheid, terechtgewezen, en kreeg dan ook wel eenig resultaat, maar slechts voor een paar dagen.”

Toen begon hij, dan met dezen, dan met geen, zich van de overige leerlingen af te zonderen, naar alle donkere hoeken en afgelegen schuilplaatsen te gaan, en daar te rooken, hoewel hij 't nimmer doet, wanneer hij bij de anderen is, gelijk dan trouwens zijn voorschriften gebieden. Wij hebben hem toen een „compareat” gegeven, waarbij zijne leermeesters tegenwoordig waren, en ook toen beloofde hij weer beterschap.

Prof. Wimmers²⁸⁾ had ik verzocht, hem eene speciale leiding te geven — maar ook dat hielp niet.

Onlangs nu is hij begonnen de glazen in de kruisgangen stuk te werpen, bij welke gelegenheid hij zich door een onbeschaamde leugen poogde vrij te pleiten.

²⁷⁾ Lodewijk van Deyssel schrijft later: „Behalve bij dergelijke bezoeken (van zijn ouders) ben ik nog maar een enkele keer in de kamer van den Directeur geweest, eens voor een straf.” Gedenkschriften, blz. 156.

²⁸⁾ H. P. J. H. Wimmers (1847-1826), leraar Rolduc 1871-1890.

Dat is een van die dingen, voor welke men een jongensch, die anders geen bijzondere waarborgen geeft voor de toekomst, van de school verwijderd. Ik heb hem dan ook degelijk gestraft en hem aangekondigd dat ik U kennis zou geven van zijn gedrag, en U waarschuwen, dat hij, bij hervallen in zulke fout, naar huis zou gezonden worden. Ik hoopte namelijk, dat deze bedreiging eenigen invloed op hem zou hebben. Ik verneem evenwel dat hij tegen kameraden gezegd zou hebben: „O! laten ze mij maar wegzenden. Ik weet hoe dat gaat, moeder zal er een oogenblik over huilen en vader zal mij een paar klappen geven, en dan is het voorbij en dan ben ik toch thuis.”

Wanneer die verschillende misdrijven nu maar niet te ernstig worden en niet al te frequent, dan zal hij, eens de vlegeljaren doorworsteld hebbende, wel be daard worden: maar ik sta voor de moeilijke taak van handhaving der tucht, en van afwering van het verdacht, dat ik partijdig ben voor het kind van een vriend, wanneer ik hem anders behandel dan de overigen.

Ik bid U, kom ons te hulp, en laat uw vaderlijk gezag en uwe moederlijke teederheid eens met volle kracht bij hem gelden. 't Is als de voortzetting en gave God! de laatste stuiptrekkingen van Karel's „stouticheden” in zijne kindsheid. Hij verbeeldt, zich heldendaden te doen, noemt dat: „een flinke jongen zijn, die wat durft”, enz. De diepste grond van het hart is nog wel onverdorven, maar er groeit, er tiert welig onkruid over den akker, en dat dient uitgeroeid te worden.

Dat ik het noch aan waakzaamheid, noch aan vermaningen laat ontbreken, daar zijt ge, hoop ik, van overtuigd. Kon hij maar een jaar verder zijn en de studie ernstig opvatten, dan zou het wel beteren.

Nog eens, 't is dringend noodig dat hij U hoore en in zich keere.

Niemand zal zich hartelijker verheugen over een omkeer ten goede.” (nr. 131, 31 Dec. 1877).

Dat het „compareat”, waarvan de Directeur spreekt, op Karel toch wel indruk maakt heeft, blijkt uit de beschrijving, die hij vele jaren later daarvan heeft gegeven.²⁹⁾ Of deze beschrijving geheel en al met de historische werkelijkheid overeenkomt, laten wij in het midden. Voor het latere geslacht Rolduciens heeft het begrip „compareat” een enigszins legendarische inhoud gekregen.

„Het „klein compareat” had plaats op de kamer van den Directeur. Het was een Rechtbank. Aan de tafel, die met een groen kleed overdekt was, en waarop een groot crucifix stond, hadden plaats genomen de Directeur en de professoren van de klas van den delinquent, allen in de gewone gewaden, die zij steeds als priesters droegen. Het was het „klein” compareat, daarom was niet de geheele gemeenschap der professoren er aanwezig; maar alleen zij, die den jongen mensch, wiens zedelijk gevoel heilzaam beïnvloed moest worden, als eerwaardige groote kamera-

den en als leeraern het dichtst en het meest dagelijks omgaven. Hun gezamentlijkheid hier, terwijl men ze anders nooit als aldus een afzonderlijke gemeenschaps-groep vormende bij-een zag, was niet alleen uiterlijk indrukwekkend, maar zoo wel van beteekenis, door dat zij den jongen dwaler bewust deed worden van de bizondere verhouding in welke hij tot juist alle deze zijne oudere vrienden stond, als ontroerend door de broederlijkheid, die door de nu zoo zeer blijkende onderlinge verhouding van bij de zelfde klasse betrokkenen bestond en nu den jongen man zoo duidelijk voor oogen kwam.

Dan werd het kind, dat nog klein, en alleen daar tegenover stond, van het kwade, dat hij gedaan, en van het Goede, dat hij doen kón, gesproken. Het geval werd ontleed in de karakter-beweeg-krachten, die er toe hadden geleid. Vragen werden gedaan. Beschouwingen en vermaningen gegeven. Bij het begin en het einde werd gebeden.”

De brief van de Directeur moet Karel's ouders intussen wel hebben doen beseffen, dat het gedrag van hun jongste ernstig te wensen overliet. Maar het is voor vader en moeder vaak moeilijk, in hun kinderen iets slechts of zelfs iets minder goeds te erkennen en Thijm, die „het leven van zijn kinderen altijd gekleurd is blijven zien met zijn vaderlijke illusies”³⁰⁾, is tegenover de wilde „temperamentuitingen” van zijn jongste zoon altijd vreemd blijven staan. Hij antwoordde aan Everts:

„Uw schrijven over Karel, zoo hartelijk, zoo belangstellend, heeft ons door de feiten die het inhield, pijnlijk getroffen. In een huisgezin meet men natuurlijk met een anderen maatstaf, dan die men in een methodisch werkende onderwijsinstelling aanwendt, — het voorgevallene wordt niet te min ook door ons streng veroordeeld en mijne vrouw en ik, we hebben beide (twee dagen achtereen) Karel heel ernstig over de verschillende punten van beschuldiging onderhouden. Hij heeft aan zijn moeder geschreven, per briefkaart dat hij haar antwoorden zou zoodra de komposities zouden zijn afgeloopen. Van mijn brief spreekt hij niet. Wij wachten nu af hoe zijn stemming zich betoont zal om daarnaar verder te handelen.” (nr. 86, 15 Jan. 1878).

En een week later:

„Twee regels om u te zeggen dat we reeds voor eenige dagen een lief berouwwol epistelje van onzen Karel hebben ontvangen. Hij belooft heel ernstig beterschap en wij kunnen niet nalaten hem in dezen te gelooven.” (nr. 85, 22 Jan. 1878).

„Men gelooft zoo gaarne, wat men gaarne zou hebben”³¹⁾. Maar in dit geval hadden de ouders te gemakkelijk in de belofte van

²⁹⁾ Gedenkschriften, blz. 157-158.

³⁰⁾ A. J., blz. 368.

³¹⁾ Everts aan Thijm, nr. 137, 25 Mei 1878.

beterschap van hun zoon geloofd. Twee maanden later ontving Thijm aan zijn zakenadres het volgende schrijven van de Directeur:

„De winter of liever het winter halfjaar duurt zóo lang, dat ik zeer vermoeid ben en ook bij de jongeluiden invloed van die gerekte inspanning gevoel. Karel doorleeft dezen winter bepaald eene crisis, die mij bang maakt voor zijne toekomst. Hij heeft, na mijne vroegere klachten over zijn lichtzinnigheid, een oogenblik beterschap beloofd, met woorden en met werken: maar 't heeft zeer kort geduurd. Ge kunt u zulke gekke streken niet verbeelden, die hij niet begint. Nu eens schrijft hij briefjes, quasi van den éenen jongen aan den anderen, en fingeert antwoorden daarop, alles van genoegzaam compromittanten aard om zich aan eene ferme afranseling bloot te stellen, indien ik het niet verhinderd hadde. Daar wêer schrijft hij namen van makkers, met beleedigende epitheta's op deur of poort, met krijt. Een andermaal loost hij, aan tafel, winden, tot groote verontwaardiging zijner dischgenooten, en zulks moedwillig en herhaaldelijk. En wanneer zijn makkers hem bedreigen met straffen, die hem ten deele zullen vallen, dan zegt hij, dat de Directeur hem niet hard zal straffen, dat die een te goede vriend van zijn vader is, enz. enz. De jongelui zijn altijd geneigd hunne oversten van partijdigheid te beschuldigen en gelooven dus maar al te licht dergelijke praatjes.

Ge ziet, Lieve Vriend, dat ik hem nauwkeurig heb gadeslagen, en u mijne bevinding onverholen en onverbloemd mèdeel, omdat ik u de waarheid schuldig ben en gij geen man zijt om de waarheid te vreezen. Ik heb echter mijn brief bij Langenhuyzen geadresseerd, opdat ge er uwe vrouw dat van zoude zeggen, wat ge nuttig acht.

Karel is op 't oogenblik een beetje ongesteld: lichte builtjes op de huid — netelzucht, geloof ik, maar niets ernstigs. Ik bezocht hem daareven in de ziekenkamer en kwam ongevoelig van zijn baldadigheden te spreken. Ik vroeg hem, of het waar was, wat sommigen meenen, dat hij van hier weg wilde en daarom het uiterste waagde, in de hoop van weggezonden of door u weggenomen te worden. Ik voegde erbij, dat ik zelf van meening was, dat eene verandering van „milieu“ goed voor hem zou wezen, misschien noodzakelijk, terwijl hij het, en bij zijn leermeesters en bij zijn medeleerlingen, zoo deerlijk verkorven had. Ik zeide hem voorts, dat hij, door mijne onpartijdigheid bij zijne makkers verdacht te maken, mij „au pied du mur“ zette, en mij zou dwingen, ten avond of morgen, de laatste straffe op hem toe te passen, om niet het „prestige“ van 't gezag te verliezen.

Hij antwoordde, dat hij toch liever hier wou blijven, dat hij zich kon beteren. Op mijne opmerking dat hij dit herhaaldelijk had gezegd, maar geen woord hield en zelfs menigmaal hardnekkig gelogen had, en ik dus moest gelooven, dat hij geen karakter genoeg bezat om zich te bedwingen, kreeg ik ten antwoord: „Dat ligt aan mijn wil. Als ik wil, kan ik het.“ — Dus heb je tot hieraan bepaald kwaden wil getoond? — Ja — En wat waarborgt me, dat je voortaan woord zal houden? — Een schouderophalen was heel

het antwoord. Aan prof. Wimmers, die hem vermaande, zei hij dezer dagen: „'t is of me soms een booze geest aangrijpt.“

Wij zullen nu eens zien, wat hij deze laatste 14 dagen maakt; en zoo wij geen geheelen omkeer bespeuren, houd ik het ervoor, dat eene verandering van lucht, van omgeving wenschelijk is.

Houd mij de oprechtheid en de omslachtigheid ten goede; 't is uit liefde voor uw kind en belangstelling voor zijn toekomst. Erken, in mijne bezorgdheid, de oprechte vriendschap.“ (nr. 132, 28 Maart 1878).

De brief had op geen ongelukkiger oogenblik kunnen aankomen. Het effectenkantoor Luns & Co, waar Thijm in 1875 zijn tweede zoon Frank een plaats in had verzekerd, was ondanks „de meest voldoende informatiën“, die Thijm destijds over de firmanten had ingewonnen (nr. 76, 9 Mei 1875), enkele dagen te voren ten val gekomen, „niet zonder (zoo als Thijm aan Everts schreef) een belangrijk deel van mijn vermogen in zijn val mee te sleepen. Frank is nu zonder betrekking, zonder uitzicht. God heeft gegeven, enz.“ (nr. 88, 31 Maart 1878).

Thijm heeft echter bij al zijn zorgen over Frank de voorzichtige wenk van de Directeur, dat een „verandering van milieu“ voor Karel heilzaam zou zijn, begrepen en ter harte genomen. Indien hij hem thans van Rolduc wegnam, zouden de naam van de jongen en die van zijn vader tegenover de buitenwereld niet behoeven te lijden; men zou immers kunnen aannemen, dat Karel's voortdurende ongesteldheid en vroegtijdige ontwikkeling een andere omgeving noodzakelijk maakten.

„Na de ondervindingen door u omtrent Karel opgedaan, mag ik niet langer vergen u met zijn verzorging te belasten. Als geofende opvoeders hunne onmacht belijden om wanneer een kind niet door zijn natuurlijke aanleg gedreven wordt in alles zijn plicht te doen, hem te boetseeren naar het model, dat met matige eischen korrespondeert, is het voor ons wel heel moeilijk in de zich openbarende leemte te voorzien.

Maar wij willen gaarne, volgens uw herhaalden wenk, beproeven door zijn plaatsing in een ander milieu hem terug te brengen van zijn verkeerdheden. Mijn vrouw heeft hem terstond een fikschen brief geschreven en hem opgelegd dien aan u te toonen.

Wij hadden juist een brief van hem ontvangen waarin hij schreef dat de heer Wimmers hem zoo goeddelijk had toegesproken, dat hij het stellige voornemen had gevormd zich te verbeteren, enz. In denzelfden geest had hij ook geschreven aan Frank. Het spijt mij dus dubbel dat er nu weer een omkeer is ingetreden. Aan Frank schreef hij dat hij ter bestrafing van een jongen, die een ander onrechtvaardig van stroopsmeerderij beschuldigd had, diens jongens-

naam ergens met een minachtend epithet neergeschreven had. Toen een der Heeren onderzoeken wilde, wie dit laatste had gedaan, waren geen der dertien kameraden te bewegen geweest om Karel te noemen, hoewel ze het S. Jozefsongee ervoor hadden moeten missen. 's Avonds was Karel berouwvol zichzelf gaan aangeven.

Ik vond hier nogal goeds in, o.a. dat hij goed met zijn makkers stond enz. Woensdag ga ik naar Jan en zal met dien onderzoeken of wij Karel met de Paasvacantie wellicht te Kuilenburg kunnen plaatsen. Het is gelukkig kinderen te hebben, maar vooral wanneer ze zooveel plichtgevoel en zooveel natuurlijken afkeer van het kwaad hebben als die mijner ouders. Nooit had ik mij op ondervindingen voorbereid als die welke mijn deel geworden zijn. Ik dank u voor de attentie van uwen brief bij Langenhuyzen te adresseeren. Ik heb echter mijn vrouw volledig in kennis van de zaak gesteld." (nr. 88, 31 Maart 1878).

De Directeur is onmiddellijk ingegaan op de bereidheid van Karel's ouders om hem na de Paasvacantie niet meer naar Rolduc te laten terugkomen. Maar er is op dit moment in de ons bewaarde brieven van weerszijden een lacune. Van een eventuele plaatsing in Kuilenburg horen wij verder niet meer. Jan Thijm zal wel aan zijn vader hebben duidelijk gemaakt, dat het destijds te Kuilenburg gevestigde Klein-Seminarie van het Aartsbisdom, dat onder leiding van de Jesuiten stond, niet voor Karel in aanmerking kon komen. Uit een latere brief van Everts aan Thijm (nr. 133, 7 April 1878) blijkt echter, dat Thijm bij nader toezien een plaatsing hetzij in een particuliere kostschool te Bergen-op-Zoom, hetzij in het bekende Jesuitencollege, destijds nog gevestigd te Katwijk a/d Rijn, voor Karel op het oog had. Het lag voor de hand, dat Everts ook daar zijn oordeel over zou geven.

„En nu Karel. — Wat hij in zijn brief zegt van de jeuk, door zijne ongesteldheid ontstaan, houd ik voor waar. Dat heb ik hem ook terstond gezegd. Maar ge zult met me bekennen dat de schijn tegen hem was. Het is echter ook waar, dat hij zich van tijd tot tijd woorden heeft laten ontvallen, die u met schrik om het hart slaan... 't Is misschien beter dat ge er hem niets van zegt, evenmin als van een paar vroeger begane fouten (het evenvermelde dateert nog van na zijn ziekte); hij heeft herhaaldelijk sleutels weggenomen, van de slachterij, van de brouwerij, van de slaapzalen, enz. Hij had er 12, die hij, toen hij gewaar werd, dat ik er achter ging komen, in de gemakken heeft geworpen. Later heeft hij er nog drie aan Mijnh. Wimmers gegeven. Ook is hij herhaaldelijk uit het gesticht weggegaan naar Herzogenrath om er chocolade te gaan kopen. Hij is zóo slim, zóo behendig in die dingen, dat men hem nooit genoeg bewaken kan.

Dat hij sedert eenigen tijd het goede voornemen gemaakt heeft, zich te beteren, geloof ik; maar evenzeer ben ik overtuigd, dat hij bij de eerste gelegenheid zich weer door dien „boozen geest" laat verleiden. Gisteren werd hij weer uit de studiezaal verwijderd; eergisteren riep hij, aan tafel, een anderen herhaaldelijk toe: „verrek" —

Met dat alles, blijft er een zeer groot deel van zijn hart en karakter gezond, en 't zou dwaas zijn aan zijne gelukkige vorming te wanhopen voor de toekomst. Hij behoort onder de leiding van iemand te staan, die een superieuren geest en meer dan gewoon krachtige vaderhand bezitte, en onder niet te vele kameraden, vooral geen kleinere en jongere.

Hij is niet méér impopulair tusschen zijn makkers geworden dan vroeger; maar het zijn de deugnieten (ge begrijpt in welke zin ik dit woord bezig), die hem aanhangen: de brave, degelijke jongens, groot en klein, houden niet van hem. Wel terroriseert hij ze enigszins met zijn gevatheid, radheid van tong, scherp te van uitdrukking en opmerking. Zoo, bijvoorbeeld in het feit van 't schrijven op die deur, waren er die hem terstond als den dader hadden opgegeven, maar die verkozen *toch* mede gestraft te worden, uit vrees voor hem, zoo hij vernam dat ze hem verraden hadden.

Ik ken dien heer van Bergen-op-Zoom niet. Hij zal al heel bijdehand moeten wezen om te slagen. Ook vrees ik dat de wetenschappelijke ontwikkeling (inzonderheid in de levende vreemde talen) daar (als te Katwijk) niet aan de verwachting zal voldoen.

Katwijk, hebben mij vele families gezegd, vormt te zeer *grootte heertjes*. De jongelui praten daar onder elkaar altijd (*zegt men*) van rijden, partijen, reizen, grootdoen in een woord. Bij Karel is de neiging tot rentenieren al genoeg aanwezig. En toch zal, van die twee, Katwijk wel het beste nog zijn. Zou die heer van Bergen o. Z. niet een beetje veel van *die* jongheeren hebben, die elders niet slagen? Ik vrees het. — Was hij *uw* zoon niet, wij probeerden het nog eens; ik ben overtuigd dat hij hier op den duur goed zou worden; maar... ik ben bijna even overtuigd, dat hij ons vroeg of laat in de noodzakelijkheid bracht, éér we zoo verre waren, hem, om der tucht wille, te verwijderen. En dat ware mij *al* te hard. Tusschen zoo'n groot getal moet de tucht strenger gehandhaafd worden, dat spreekt, en die is juist de zwakke zijde van het kind, dat zóo'n stout en driest initiatief bezit.

Mevrouw heeft geen ongelijk op het punt der „formules". Uw gezegde, dat eene verandering van „milieu" wenschelijk was, vind ik betamelijk, en voor wie menschen, inzonderheid kinderen, kent, zeer juist. Men kan dat verklaren door te zeggen, dat hij te rijp is, *in ontwikkeling en karakter*, om met kinderen om te gaan, en door zijn *leeftijd en „taille"* daar toch toe getrokken wordt. Ook zou het geen verstandig mensch hinderen, zoo men zei: de Directeur heeft ons gerdan, hem eens van *lucht en milieu* te doen veranderen, vooral hem omgang met ouderen te bezorgen. Te Rolduc oordeelt men het samenkomen op eene speelplaats van kleinen en grooten over het algemeen verkieslijk, maar bij uitzondering minder goed, als voor Karel. Te Katwijk gaat die scheiding streng dóór. Hij

zal daar ook slagen, geloof ik; althans zoo hij als hij *nu is*, pas hier kwam, dan vertrouw ik dat hij terecht zou komen. Ook zal de vernedering die er voor hem in ligt, van niet terug te keeren naar Rolduc, waar hij gaarne zou terugkeeren, heilzaam voor hem zijn.

Ik denk dat ge hem niet vroeger kennis moet geven van zijn definitief vertrek dan toekomstenden Zondag, dat wil zeggen, zóó, dat hij 't 's-Maandags pas verneemt, of zou ik hem zeggen, *alles in te pakken?* —

Zijne studiën hebben natuurlijk ook onder het min regelmatige van zijn gedrag geleden. Het gedrag op zijn bulletin als „*laisse à désirer*” gekenmerkt, zal, om hem aldus te doen opnemen, eene wijziging behoeven, die ik er gaarne aan zal toevoegen.

Adieu, Waarde Vriend, ik bid God van ganscher harte dat Hij zich onzes kinds erbarme en van hem make, wat er van te maken is, heel veel goeds! (nr. 133, 7 April 1878).

Het was dus van weerszijden goedgevonden, dat Karel na de Paasvacantie van 1878 van Rolduc zou wegblijven. Op Maandag in de Goede Week gingen de jongens op vacantie, in verband met de traditionele tweejaarlijkse retraite van de Heren, welke die avond zou beginnen. Karel had de laatste dagen herhaaldelijk spijt betoond over zijn misdragingen en beterschap beloofd. Een uur na zijn vertrek ontving Directeur Everts van Thijm een (thans verloren) brief, die hem van besluit deed veranderen. Thijm moet in deze brief de suggestie hebben geopperd, Karel bij de vroegere leraar van Rolduc J. T. P. H. Janssen (1828—1888), sinds 1877 pastoor te Sevenum,³²⁾ voor zijn verdere opleiding in huis te doen. Everts kende echter zowel zijn geboorteplaats als zijn oud-collega en vriend te goed om van dit plan veel succes te verwachten. Maar het was vooral de stemming, die uit Thijm's brief sprak, welke zijn hart over zijn verstand deed zegevieren en hem ertoe bracht, nog die zelfde Maandag aan Thijm telegraphisch te berichten, dat Karel, zo hij daarom vroeg, zou mogen terugkomen. Op Goede Vrijdag, tegen het einde van de retraite, na zonder twijfel over de kwestie ernstig te hebben nagedacht, schreef hij zijn vriend het volgende:

„Uw laatste brief, dien ik één uur na Karel's vertrek ontving, ademt een gevoel van neêrslachtigheid, dat mij diep getroffen heeft en mij heeft doen besluiten, U onmiddellijk het telegram te sturen, waarmede ik u zeg dat Karel mag terugkeeren, omdat ik in zijn

³²⁾ Thijm was ook met pastoor Janssen sinds vele jaren bevriend. In zijn brieven aan Everts laat hij nooit na deze te verzoeken aan Janssen zijn groeten over te brengen.

berouw der laatste dagen hoop put op ernstige beterschap. Ik zeide u, dat ge slechts na lang verzoeken zijnerzijds erin moest toestemmen hem terug te laten keeren, ten einde hem dieper te treffen en zekerder tot vaste voornemens te stemmen. Ofschoon ik nog geen bericht heb, denk ik dat ge mijn verandering van gevoelens zult billijken: 't berust wel alleen op de verbeterde stemming van het kind, maar van die stemming hangt mijns inziens veel, zeer veel, af, en 't was om haar ontbreken, dat ik vroeger zoo geringe kans zag van te slagen. Zeker zijn wij natuurlijk ook nu niet, maar er ontstaat *gegronde hoop*, en meer behoeft men niet.

Want ja, hoe voortreffelijk onze vriend Janssen als leidsman ook voor K. zou kunnen werken, de bijna absolute afzondering, waarin het kind daar te Sevenum zou zijn, schijnt mij een onoverkomelijke hinderpaal voor gelukkigen uitslag dier onderneming. Buitendien twijfel ik dat Janssen zóóveel tijd beschikbaar zou hebben om K. regelmatig het vereischte getal lessen te geven. Wilt ge 't intussen nu nog proberen, dan wacht ik een woordje te Sevenum Maandag of Dinsdag.

Jan schrijft mij uit Kuilenburg, om te vragen of er niet nog erger dingen ten laste van Karel zijn; hij vreesde dat ik, uit een gevoel van deernis, niet de geheele waarheid in het vader- en moederhart had uitgestort. *Dat is niet zoo*. Gij weet alles — op eene menigte kleinigheden na, die hem wel telkens met het reglement en het gezag in conflict brachten, maar toch zijn zedelijkheid niet zwaarder belasten dan het meêgedeelde.

Hoofdzaak voor hem is, wanneer hij terugkeert, omgang met degelijke, „*omni exceptione majores*” jongelui. Drukt daar goed op.

Ik heb deze dagen, in mijne afzondering, nog eens recht hartelijk voor hem gebeden, en ben bereid het arme en toch dierbare kind weer met liefde en moed en vertrouwen te ontvangen.

God zegene ons voornemen.

Laat hem niet toe zich te zeer te verontschuldigen — dat is zijn zwak, een gevolg van zijn lichtkwetsbare eigenliefde.

Groet uwe goede vrouw en ontvang mijne hartelijke wenschen van Zalig Paaschfeest.” (nr. 134, Goeden Vrijdag 1878).

Karel kwam dus na de Paasvacantie terug. Het eerste begin van het nieuwe trimester was nog niet al te best:

„Karel is wel aangekomen: ik geloof evenwel dat hij zich te Venlo of te Gladbach langer heeft opgehouden dan noodig was, door een trein te laten voorbijgaan — als overigens nog anderen gedaan hebben.³³⁾ Hij houdt zich tot dusverre rustig, maar is mij niet de minste groete van u of iemand komen

³³⁾ De reis per trein naar Rolduc werd destijds over Venlo, M. Gladbach en Herzogenrath gemaakt. De spoorlijnen Eindhoven-Weert en Sittard-Heerlen-Kerkrade-Rolduc waren nog niet aangelegd. Passen waren in die goede oude tijd voor Duitsland niet nodig.

brengen, waarschijnlijk uit vrees. Dat is ook niets, als 't maar goed gaat; dat is al wat ik hoop en verlang. Ik geloof, met u en anderen, dat een beetje gestrengheid, misschien zelfs eene betamelijke kastijding, vooral als *vernederling*, geen kwaad kan op een hooftvaardig gemoed als het zijne." (nr. 135, 12 Mei 1878).

Ook enkele dagen later is de Directeur nog niet geheel zeker van Karel's goede stemming:

„Karel houdt zich rustig en goed. Misschien war 't beter geweest hem niet terstond de twee punten, die ik in een vorigen brief aan Mevrouw aanraakte, te verwijten. Ze waren van zoo'n gewicht niet, en hij zal dan allicht vreezen, dat ik alles, alles oversiein. Ik heb zeker, sedert de vacantie, niet in zijne toegenegenheid gewonnen, dat voel ik. 't Is trouwens niet erg, als hij maar beter wordt. „Quand on est destiné à gouverner les hommes”, zegt Fénelon, „il faut les aimer pour l'amour de Dieu, sans attendre d'être aimé d'eux et se sacrifier pour leur faire du bien, quoiqu'on sache, qu'ils ne nous paient pas de retour.” Ik moet mij zeer bedriegen, of zijn *hart* is nog niet geheel ten goede gekeerd: vrees voor de kwade gevolgen houdt hem in toom. Intusschen: „initium sapientiae timor.” (nr. 136, 22 Mei 1878).

Had Everts bij het schrijven van dit briefje reeds een voorgevoel van de catastrofe, die ging komen? Reeds drie dagen later moest hij aan Karel's vader het volgende berichten:

„Met bloedend harte kom ik tot U. Ach! waren we maar bij mijn plan gebleven, Karel na de vacantie niet meer te laten terugkeeren! Toen ik uwe droefheid zag en Karel's beloften hoorde, heeft mijn gemoed mijn geest verschalkt. Wel was ik, terstond na Karel's terugkeer, zeer angstig, toen ik in zijn heele houding, tot zelfs in zijne schijnbaar meerdere ingetogenheid, geen *grondhartige* beterschap meende te erkennen, vooral ook toen ik den brief van zijne waarde moeder ontving, die mij zonder het zelf te weten, bevestigde in de overtuiging, dat hij slechts aan straf en schande wilde ontsnappen; maar de keuze van zijne vrienden, na de eerste vier, vijf dagen, gaf mij weer hoop. Men gelooft zoo gaarne, wat men gaarne zou hebben!”

De Directeur verhaalt dan omstandig, dat Karel zich „eergisteren, op onzen terugtocht van de kapel van Schaesberg, waar wij in de Mei maand altijd eens heen wandelen, als een pelgrimage en een pleziertochtje tevens,” aan een zeer onwolvogelijke handeling heeft schuldig gemaakt, niet de enige en vergeleken met 't geen reeds gebeurd was, voor zijn omgeving niet eens de meest gevaarlijke. De brief vervolgt:

„'t Is een „manque de pudeur” in een knaap van zijn leeftijd en van zijne opvoeding, die alles doet vreezen. Ik werd dan ook terstond van drie verschil-

lenden, die niets van elkaar wisten, maar zich allen gekwetst en geërgerd velden, in kennis gesteld.

Ik weet thans ook niet met wat grond wij zijn langer hier blijven, na al het gebeurde en na zoo spoedig en zóó ergerlijk hervallen, nog zullen wettigen. De zaak is publiek. Wij geven het eerbaarheidsgevoel een slag in 't gezicht, zoo wij iemand die het als in 't openbaar aanrandt, in ons midden laten, vooral bij een jongeling, die nu slechts bij wijze van laatste proefneming hier was. Waart ge zelf niet zoo deerniswaardig, ik zou zeggen: heb medelijden met mij, en laat me niet langer den harten strijd tusschen mijn hart en mijn overtuiging strijden. Nu zeg ik: wapen u met moed, neem hem terug, en doe hem al de gestrengheid van het beledigd vaderlijk hart gevoelen. Hij moet vernederd en bestraft worden; liefde en overtuiging heeft hij niet willen aanhooren. Misschien neemt men hem te Katwijk nog aan; zoo niet, hij weet, strenggenomen, genoeg om alle kantoorwerk te verichten; laat hem pennen en werken met de minst mogelijke verpoozing. Hij dient te *voelen*. Misschien is hij na eenige tijd dan in betere stemming, en kan men het op nieuw elders probeeren. Wij kunnen hem van hier laten brengen tot Venlo, Eindhoven of den Bosch, zoo ge verkiest. Men zal evenwel niet lang mogen wachten omdat ik vrees, zoo hij het plan vermoedt, dat hij weg zal loopen.

Vergeef me, bid ik U, dat ik u te midden van zoo veel andere smarten, ook deze nog moet veroorzaken. Waarlijk, de beproevingen ontbreken u niet! God geve u de kracht om ze te dragen.” (nr. 137, 25 Mei 1878).

Het antwoord van vader Thijm op deze ongelukstijding is ons niet bewaard. Wij kunnen slechts gissen, welke zijn gevoelens geweest zijn, nu hij „te midden van zooveel andere smarten” ook nog aan zijn jongste zoon de uiterste teleurstelling moest onder vinden. De *déconfiture* van Frank's kantoor had hem vrijwel geruïneerd; voor zijn dochter Catharina was nog geen blijvende bestemming gevonden; hij moest zich de vraag stellen, in hoever de tekorten in de eerste opvoeding van zijn jongste zoon mede oorzaak waren van de schande, die door Karel's wegzenden van Rolduc over zijn gezin was gekomen.

Het verblijf van Karel Alberdingk Thijm op Rolduc was ten einde. Hij was nog geen veertien jaar oud. Maar toen zijn vader enkele dagen later van Directeur Everts te horen kreeg: „Karel heeft mij een briefje geschreven, waarin hij belooft te zullen goedmaken, wat hij zoo deêrlijk verkorven heeft” (nr. 140, 6 Juni 1878), kon hij weer hoop hebben. Karel werd naar Katwijk gezonden, maar ook daar heeft men hem niet langer dan

een jaar gehouden. Thijm was gedwongen zijn zoon in zijn boekhandel, de Firma Wed. van Langenhuysen, op te nemen, maar hij begreep, dat zonder verdere opleiding dan drie of vier klassen gymnasium aan een behoorlijke maatschappelijke toekomst niet viel te denken. Hij dacht toen erover, Karel, desnoods tegen zijn zin, enige tijd naar het buitenland, Duitsland of België, te zenden om het vak te leren, en het sprak voor hem van zelf, dat hij over dat plan het advies van zijn vriend te Rolduc ging inwinnen. Deze antwoordde:

„Duitsland is het *boekenland* en wanneer men terecht komt, ook het land van het familieleven en der degelijkheid.

Ik ken b.v. de familie Coppenrath, vroeger de grootste boekhandel uit Münster, waarvan een zoon de dochter van den Regenburgschen Manz gehuwd heeft, en ook die Manzen ken ik. Een ervan, onze oudleerling, is in Weenen, een ander te München. Mischien kreeg ik daar wat bij gedaan. Maar zoo Karel inderdaad zulk een Germanenhater is of er zoo erg veel op tegen heeft, om van huis te gaan, dan zou ik niet gaarne den raad geven hem te *dwingen*. Kan de verre afstand, liever, de lange reis hem niet bekoren? Weenen is toch ook geen Pruiszen — noch München. Al ging hij maar voor één jaar, 't ware te wenschen; maar nog eens *dwingen* — durf ik niet aan te bevelen. In Aken zou ik hem ook wel kunnen besteden en dan van hier een oog op hem houden, hem van tijd tot tijd laten komen, enz. Maar *wil* hij? gaat hij althans niet als een slachtoffer? Een dwaze vraag, zult ge zeggen, en toch! Karel is gevoelig, ontvangt sterke indrukken: kan hij niet reeds een jongens*liefde* hebben, die hem — buiten de aantrekkelijkheid van 't ouderlijk huis en den persoon zijns vaders en zijner moeder — doet verlangen in Amsterdam te blijven?

Bij tante Dora³⁴⁾ en dan bij van Dieren, dat was ook zoo kwaad niet, alhoewel ik anders minder Belgisch dan Duitsch gezind ben.

„En résumé”: kunt ge hem overhalen om met eenige tevredenheid „voor één jaar” (men kan later zien hoe 't gaat) in den vreemde te gaan, in een goed huis, dan deed ik het; gaat het niet zonder ernstigen, eenigszins beredeneerden weerzin zijnerzijds, dan liet ik hem, voorloopig tenminste, thuis.

Kan ik u behulpzaam zijn in het opsporen van een geschikte gelegenheid, dan ben ik geheel tot dienst.” (nr. 144, 25 Febr. 1880).

Van een verblijf in het buitenland is echter niets gekomen. Karel bleef in de boekhandel van zijn vader en kreeg daar gelegenheid zijn onverzadigbare leeslust zonder enige beperking of controle te bevredigen. Thijm was bepaald tevreden over hem:

„Gelukkig maakt Karel het opperbest. Zijn ijver en volhardende liefhebberij werken al heel vruchtbaar. Ik zal hem dan ook vooreerst nog maar bij mij houden.” (nr. 96, 15 Juni 1880).

De litteraire loopbaan van Lodewijk van Deyssel ging beginnen. Weldra zou de 16-jarige het in een artikel van de „Dietsche Warande” (Aug. 1881) tegen een autoriteit als Nuyens opnemen voor „de eer der Fransche meesters”, d.i. de Franse toneelschrijvers, van Molière tot Victor Hugo en Dumas Fils, en daarmee indirect voor de eer van zijn vader, aan wie door Nuyens een gebrek aan Christelijke voorzichtigheid tegenover het moderne Franse toneel was verweten. Het Warande-artikel getuigde van zulk een uitgebreide belezenheid in de gehele contemporaine litteratuur, dat Schaepman, die in „Onze Wachter” (1882) de schrijver met grof geschut te lijf ging, het pseudoniem aanvankelijk nog niet doorzag. Pas toen de oude Thijm in de „Dietsche Warande” onder zijn eigen deknaam Pauwels Foreestier protesteerde tegen „de grove mishandeling door Dr. Schaepman van Deyssel aangedaan”, kwam de zelfvoldane doctor tot de bevinding, dat hij zich gemeten had met dezelfde kwajongen, die al eerder onder de naam A. Duyrcant van weinig eerbied voor de grootheden van zijn tijd blijk had gegeven³⁵⁾ en die hij vroeger bij zijn bezoeken aan het huis van Thijm op zijn brede rug paardje had laten rijden.³⁶⁾

Wij zouden het dispuut over „de toneelquaestie”, dat zo scherpe tegenstellingen tussen de Katholieke emancipatoren heeft opgeroepen, hier niet in den brede hebben vermeld, indien ons niet uit een brief van Thijm aan Everts bekend was, dat ook deze laatste in de bedoelde kwestie een bepaald standpunt heeft ingenomen en daaraan terstond na het verschijnen van het eerste artikel van Lodewijk van Deyssel in een brief aan de jeugdige schrijver uitdrukking heeft gegeven. Thijm schrijft:

„Driedubbelen dank voor Uw brief aan L. v. D. — Vooreerst verheug ik mij dat gij de juistheid van het betoog erkent, wat den grond der zaak aangaat, ten tweede dat gij doet inzien dat er een zekere „pudeur” is, die verschil van erkenning van het genie voorschrijft naar mate het huist in zielen die nader bij of

³⁴⁾ De zuster van Thijm, die te Antwerpen gehuwd was.

³⁵⁾ Zie *Onze Wachter*, jg. 1882, 1e deel, blz. 341, noot bij blz. 315.

³⁶⁾ A. J., blz. 200.

verder van de godsdienstige waarheid staan. Geloof ook vrij, wat mij zeker betreft, dat ik geen hulde-groet aan Voltaire zou gebracht hebben, schoon ik het deed aan Victor Hugo. Ik geloof aan dezès goede trouw en zie hem hoewel in de schemering, waar het goddelijk waarheidslicht bijna niet meer doordringt, op een hoog standpunt staan, dat de verachtelijke sofist van Ferney nooit bereikt heeft. Ten derde ben ik blij, dat gij, man van ondervinding, dienstig acht L. v. D. aan te moedigen. Mij dunkt de verdere letteroefeningen zullen bijdragen om hem van het ellendig koffiehuisbezoek en wat eruit volgt terug te houden (Hij komt er nooit). Dank, dank!" (nr. 97, 18 Oct. 1881).

Het is goed, de aanmoediging, die Lodewijk van Deyszel bij zijn eerste optreden onder deze later zo beroemde schuilnaam van Directeur Everts ontvangen heeft, voor de geschiedenis van de Nederlandse letterkunde vast te leggen. Toch moet de Directeur bij het kennismaken van de verdere „letteroefeningen” van zijn overmoedige oud-leerling niet zelden de schrik om het hart zijn geslagen. Bij Thijm zou de vaderlijke trots op de uitzonderlijke gaven van zijn jongste zoon tegen de verontrusting over diens litteraire beeldstormerij hebben opgewogen, indien hij niet had ondervonden, dat door het ergerniswekkend optreden van Karel ook zijn eigen naam bij zijn geloofsgenoten gecompromitteerd werd. Hij begon te beseffen, dat het gebrek aan geestelijk evenwicht bij de jeugdige schrijver het ergste moest doen vrezen, en maakte Everts deelgenoot van zijn bezorgdheid:

„De studieuze geest heeft Karel (tijdelijk?) verlaten. Nu schrijft hij wel geen enormiteiten meer, als die de beminnelijke redactie van den Tijd aanleiding gaven om mijn noodeloos door hen erbij gesleepten naam door het slijk te sleuren; maar het heterodoxe heeft nu plaats gemaakt, helaas, voor het mondaine. Bidden we om beter licht voor hem.” (nr. 99, 13 Juni 1883).

Dat ook Karel's oudste broer, de vrome Jesuïet Jan, in deze jaren leraar in het novicenhuis van de Sociëteit te Mariëndaal bij Grave, zich zorg maakte over de toekomst van zijn petekind, valt te begrijpen. Hij schreef aan Directeur Everts:

„In den Almanak ³⁷⁾ vindt U Eerw. een stukje van Karel, dat weer een *lueur d'espoir* geeft. Hij is mij nog betrekkelijk meegefallen; heeft nog veel goeds in zijn hart en geloof ook. Maar men kan zo weinig op

hem rekenen. Toch geloof ik wel, dat dit stukje gemeend is.” (7. Dec. 1884).

Toen ik deze brief van Pater Thijm aan Everts in Rolduc's Jaarboek 1927, blz. 14—15, opnam, drukte ik tevens in een noot een tweetal gedichten af, door Karel in de Volksalmanak van 1885 onder de pseudoniemen A. D. en A. Duycant gepubliceerd, die door de Pater bedoeld kunnen zijn. Het ene draagt als opschrift: „Aan mijn vader”, het tweede is getiteld: „Ave Maria, gedicht ter ere der H. Maria, van een bekeerden twijfelaar”. Beide geven blijk van zulke edele en oprecht-religieuze gevoelens, dat de hoop van Pater Thijm gerechtvaardigd scheen. Vele jaren later — het zal in 1934 of 1935 geweest zijn — ontmoette ik Lodewijk van Deyszel onverwacht bij een van zijn familieleden, en het eerste, wat hij zeide na de kennismaking, was: „U hebt destijds een paar versjes van mij in het Jaarboek van Rolduc opgenomen”, waaraan hij aanstonds toevoegde: „Komt U mij eens opzoeken?” — Bij het langdurig gesprek, dat ik de volgende dag met hem had, is mij gebleken, dat de herinnering aan Rolduc en aan de figuur van Directeur Everts na bijna 60 jaar hem nog in alle levendigheid voor de geest stond. Is ook hier niet het woord van Everts' opvolger, Directeur Corten, van toepassing: „C'est bien là ton privilège, Rolduc, que quiconque a habité sous ton toit, s'il a le coeur noble, ne t'oubliera jamais”?

Karel trouwde in 1887 en vestigde zich te Houffalize in de Belgische Ardennen. Hoewel zijn vrouw in aanleg en ontwikkeling weinig bij hem paste, koesterde de oude Thijm de hoop, dat zijn zoon door dit huwelijk tot een geregeld leven zou worden gebracht. Hij schreef aan Everts:

„Met Karel gaat het in zijn huwelijk God dank zeer goed. Hij maakt zijn vrouw gelukkig; haar brieven vloeien over van zijn lof. Hij schrijft — wat dat geven zal, moeten wij afwachten.” (nr. 108, Driekoningen 1888).

Tegen het einde van het jaar kon Thijm aan zijn Rolducse vriend de geboorte van zijn eerste kleinzoon en stamhouder aankondigen:

„Ik heb mij te verheugen in het bezit van een gezonden kleinzoon en naamgenoot, gedoopt te Taverneux Joseph Willem Lambertus.

Karel gaat voort met zijn naturalistische schrijverij. Wat zal men ertegen doen? Het zit in de lucht. Op

³⁷⁾ Bedoeld is de Volksalmanak voor Nederlandse Katholieken, die door Jos. Alberdingk Thijm vele jaren werd uitgegeven.

alle kunstgebied doet zich dat streven gelden." (nr. 110, 15 Dec. 1888).

Op het origineel van deze brief schreef Everts later met dikke potloodletters: „de laatste!“. Drie maanden later, op 17 Maart 1889, kwam voor Jos. Alberdingk Thijm het stervensuur, dat door zijn jongste zoon zo roerend en met zo fijn gevoel en oprechte eerbied is beschreven.³⁸⁾ Maar hij had nog vóór zijn dood een briefje van Everts ontvangen, dat hem zeker met ernstige gedachten zal hebben vervuld.

„Ach! wat een treurig boek heeft Karel geschreven!³⁹⁾ Ik weet haast niet of ik u zeer geluk mag wenschen met den kleinzoon (wien ik alle goed toewensch en toebid), bij de gedachte dat het kind zulk een opvoeder moet hebben." (nr. 151, 30 December 1888).

De briefwisseling van Thijm en Everts is hiermede afgesloten. Het blijkt niet, of Everts later nog met Lodewijk van Deyssel in contact is geweest. Met Pater Alberdingk Thijm bleef de correspondentie gaande, rond de nagedachtenis van zijn vader en over de uitgave van diens verzamelde werken en de voortzetting van de Almanak.⁴⁰⁾ Als oudste broer en dooppeter veelde Jan Thijm thans meer dan ooit zijn verantwoordelijkheid tegenover Karel.⁴¹⁾ Hij schreef aan Directeur Everts:

„Ik heb laatst een paar uren, eerst met Karel bij Moeder, te Hoogerheide, en daags daarna bij Karel, te Bergen-op-Zoom doorgebracht. Hij is zeer welwillend voor mij en ik tracht dien band natuurlijk niet te verbreken. Ik heb zijn kamers ingezegend en doe moeite hem aan de Kath. Illustratie te verbinden. Hij is arm en laat zich nogal vinden. Met Catharina zijn zij op minder goeden voet — altoos nog om zijn huwelijk. God geve toch, dat hij niet eeuwig verloren ga en vooral ook zijn arm kind van nu 10 maanden voor godsdienst en deugd behouden blijve! Er wordt zeer veel voor hem gebeden. Maar het eenige, menselijke middel is in mijn oog de Katholieke pers. Hij blijve UEw. ten innigste aanbevolen met zijn gezin." (2 Oct. 1889).

Het verschijnen van Lodewijk van Deyssel's tweede roman „De Kleine Republiek“

³⁸⁾ A. J., blz. 368-370.

³⁹⁾ Bedoeld is: Een liefde (1887), de eerste naturalistische roman van Lodewijk van Deyssel, die zoveel aanstoot gaf, dat de schrijver in de volgende drukken de meest ergerlijke passages heeft geschrapt.

⁴⁰⁾ R.J., VII (1927), blz. 17-19.

⁴¹⁾ In Augustus 1889 was Karel Alberdingk Thijm verhuisd naar Bergen-op-Zoom; zijn moeder verbleef na Thijm's dood in een rusthuis te Hoogerheide, waar zij in Februari 1893 overleed.

in 1889 zal Directeur Everts wel niet minder hebben ontsteld dan dat van „Een Liefde“.⁴²⁾ Het boek speelt in zijn geheel op Rolduc en het kostschoolleven, dat de jonge Karel daar gedurende bijna drie jaar had meegemaakt, wordt er met de uiterste nauwkeurigheid van het toen heersende naturalisme in beschreven. De roman kan voor een groot deel als autobiographisch worden beschouwd. In „Willem“, de hoofdpersoon, „het eenzame jongetje, dat in een besloten samenleving met vriendjes en leraren de samenhang van lijfs- en zielservaringen leert kennen“,⁴³⁾ heeft de schrijver klaarblijkelijk zich zelf getekend. In „de Heer en Mevrouw Tiessen“ zijn Karel's ouders gemakkelijk te herkennen. De avonturen van „Willem“ op Rolduc kunnen als illustratie dienen bij de brieven, die Directeur Everts over Karel aan diens vader had geschreven.

Als roman heeft „De Kleine Republiek“ grote gebreken. Het boek vertoont een opvallend gemis aan compositie en het meesterschap van het woord, dat de schrijver hier ontplooit, kan de lezer van heden slechts moeilijk verzoenen met het rauwe naturalisme, dat zelfs de heiligste zaken in dit boek ontluistert. Het Rolducse leven, dat naar zijn uitwendige zijde in „De Kleine Republiek“ tot in de kleinste, soms „smerige, weezinwekkende“ bijzonderheden wordt getekend, is hier van alle idealisme en diepere geestelijke betekenis ontdaan. Van de wezenlijke waarde van Rolduc als Katholieke inrichting van opvoeding en onderwijs is in deze „fotografie in woorden“ geen spoor te bekennen. Het is, om met een term van de moderne psychologie te spreken, de exacte beschrijving van de „behaviour“ van de personen van de roman, geplaatst tegen de achtergrond van het stofelijk milieu, waarin hun gedraging zich afspeelt.

Voor iemand, die Rolduc niet uit eigen ervaring kent, is het wijdlopijge en langdradige boek beslist ongenietbaar. De zakelijke

⁴²⁾ Lodewijk van Deyssel, De Kleine Republiek, 2 delen, Deventer, P. Beitsma, 1889; de tweede druk verscheen als deel 2 van de Verzamelde Werken van Lodewijk van Deyssel, te Amsterdam, Scheltema en Holkema, z.j.

⁴³⁾ Anton van Duinkerken, Lodewijk van Deyssel, in: Roeping, XXVIII (1951-52), blz. 111.

bezwaren, die door een buitenstaander reeds aanstonds ertegen konden worden ingebracht, vinden wij samengevat in een passage van een bespreking van het boek in „De Gids” door J. A. Sillem:

„Er zou uit de gegevens, waarover de schrijver te beschikken had, een boeiend, belangwekkend geheel hebben kunnen worden samengesteld. Het leven op een katholiek jongensinstituut, de verschillende typen van half wereldlijke, half geestelijke leeraars, de eigenaardige vormen en gebruiken, en de indruk daarvan op jonge voer impressies zoo vatbare gemoederen, de wijze van onderwijs geven, het mystisch-religieuze en tegelijk vroolijk-levenslustige, hetwelk dergelijke inrichtingen pleegt te kenmerken, zouden een beschrijving in romanvorm ten volle waard wezen. En de heer van Deyssel heeft talent genoeg om tegen zulk een taak te zijn opgewassen. Maar dan had hij ons dit kostschoolleven moeten geven in zijn vollen omvang, en niet, met weglating van het meest eigenaardige en belangwekkende, bij voorkeur het licht moeten laten vallen op het ruwe en onreine dat daar wordt aange troffen. Dan had hij bovendien zijn roman in verstaanbaar Nederlandsch behooren te schrijven.”⁴⁴⁾

Men kan zich de indruk voorstellen, die „De Kleine Republiek” bij zijn eerste verschijnen op Rolduc moet hebben gemaakt. Verschillende van de oudere leraren vonden er zichzelf onder soms al te doorzichtige schuilnamen terug en kregen een spiegel voorgehouden, waarin ook hun menselijke fouten onbarmhartig werden blootgelegd. Aan een groot aantal van Rolduc's leerlingen uit de zeventiger jaren werd een litterair portret aangeboden, dat in zijn realistische uitbeelding een onmiskenbare duidelijkheid vertoonde. Dat Karel de sympathieën en antipathieën tegenover bepaalde leraren van zijn jeugd hier uitspeelt, zoals hij later nog met een zekere wellust de bijnamen van de Rolducse Heren zou uitstellen,⁴⁵⁾ behoeft ons niet al te zeer te verwonderen. Maar het dient erkend, dat hij ten opzichte van Directeur Everts ook in zijn meest realistische beschrijvingen een respect bewaart, dat zowel hem als de Directeur eer aandoet.

Het leven van J. A. Alberdingk Thijm, dat onder het pseudoniem A. J. in 1893 verscheen,⁴⁶⁾ moet Directeur Everts in menig opzicht met de schrijver van „De Kleine Re-

publiek” hebben verzoend. Dat Alberdingk Junior zo kort na de ongebreidelde beschrijvingswoede van zijn twee romans en na de heftige scheldpartijen van zijn litteraire kritieken een proza kon schrijven van zo sobere en bezonken schoonheid, bewijst opnieuw zijn meesterschap over de taal. Van het naturalisme had hij intussen naar eigen getuigenis afscheid genomen. De lectuur van mystieke geschriften uit de bibliotheek van zijn overleden vader had zijn gevoel voor het innerlijke en wezenlijke verscherpt. De verafgoding van het woord om zijnzelfswil is voorbij. In elke zin van zijn gebeeldhouwd proza tracht hij nu „iets mede te delen, dat vermeldenswaardig is”.⁴⁷⁾

Het oordeel van Gerard Brom over het leven van Alberdingk Thijm door A. J.: „als schilderij een meesterstuk, als portret een karikatuur”⁴⁸⁾ is niet in allen dele rechtvaardig. Tijdgenoten moesten in het beeld van Thijm, dat hier met zoveel zorg en liefde werd getekend, ook buiten de beschrijving van zijn uiterlijk voorkomen talrijke trekken van gelijkens ontdekken. Dat het strijdbare Katholicisme van Thijm hier niet de plaats kreeg, die het verdiende, moet aan het gebrek aan zieleverwantschap tussen vader en zoon worden geweten. Duidelijk bleek echter uit het boek, dat ondanks alles Rolduc en zijn Directeur een grote plaats in het hart van Karel Thijm zijn blijven innemen. Hoe Everts erin wordt getekend, heb ik boven reeds laten zien. Het moest bij de Directeur de overtuiging vestigen, dat de moeite, aan Karel besteed, toch niet geheel vergeefs was geweest, en de hoop versterken, dat de grote gaven van zijn oud-leerling nog eens ten goede zouden keren.

Toen Lodewijk van Deyssel bij zijn zestigste verjaardag in 1924 zijn „Gedenkschriften” het licht gaf,⁴⁹⁾ wijdde hij een heel hoofdstuk aan „De kostschool Rolduc”. Het beeld van het „séjour de son enfance” heeft zich na bijna een halve eeuw in zijn herinnering verfraaid:

„Rolduc was véél mooyer (dan Katwijk) Rolduc

⁴⁴⁾ Mr. J. A. Sillem in *De Gids*, LIII (1889-1), blz. 177-178.

⁴⁵⁾ *Gedenkschriften*, blz. 155.

⁴⁶⁾ J. A. Alberdingk Thijm, door A. J., Amsterdam, Loman en Funke, 1893.

⁴⁷⁾ Anton van Duinkerken, t.a.p., blz. 112.

⁴⁸⁾ Gerard Brom, *Alberdingk Thijm en van Deyssel*, in: *De Beiaard*, jg. VI, dl. 2 (1921), blz. 462.

⁴⁹⁾ Lodewijk van Deyssel, *Gedenkschriften*, Amsterdam, Em. Querido, 1924.

was een pracht-oord... Een oude abdij in een gebergte, met de schoonste kerk van het geheele land, een dertiende-eeuwsche. Een oude abdij in een gebergte, met Limburgsche geestelijken, Limburgsche jongens en Limburgsche knechts, die elk voor een derde Duitscher, voor een derde Belg en voor een derde Nederlanders uit een ver gewest waren. Een prachtige in zich zelf volledige gemeenschap, aan welks leden men ter nauer nood bespeurde, dat zij soms verbindingen met dorpen of andere gemeenschappen in de, overigens óók vreemde, streek hadden." ⁵⁰⁾

„Van zoo een verblijf te Rolduc, van de orgelmuziek onder de zeer oude en steeds aanwezige, oudegeele, in hun eenvoud aandoenlijk gevormde, kerkgewelven, van de geheele teedere en plechtige kerkatmosfeer, dragen de kostschoolleerlingen voor het geheele leven de herinnering mede, — van die orgelmuziek en dien zang, terwijl, daar vóór de oogen, in de zoo mooi om te zien zijnde, zinrijke gewaden, de gods-dienst wordt verricht." ⁵¹⁾

Is het wonder, dat de schrijver ook in dit hoofdstuk aan Directeur Everts, „den geletterden en urbanen zuiderling met Fransche nuances" de ereplaats geeft?

„Iets moois, iets om te beminnen, lijkt mij de positie van Directeur van zulk eene instelling. Al die jongens, bij het Bestuur van wier opvoeding hij vóór-zit, zullen over tien, over twintig jaar de mannen zijn, die het menschen-leven uitmaken, aanvoeren, voortplanten in de verschillende streken van Nederland. Al die innerlijke en uiterlijke, bewegelijke en onbewegelijke, levensvormen, door welke in en om de dorpen en steden, dit leven ons zoo veel beter lijkt dan waar vooral het afkeurenswaardige en beklagenswaardige te zien is en de geheele stand van het leven dus lager of valsch is, — zullen de leeraren der opvoedingsgestichten, met hun Directeur aan het hoofd, hebben voorbereid en dus mede veroorzaakt." ⁵²⁾

Het beeld van Rolduc zou echter zonder een contrastwerking voor van Deyssel iets van zijn schoonheid gemist hebben. Tegenover de figuur van Everts tekent hij die van een zijner leraren, in wie gemakkelijk de latere deken van Maastricht, Mgr. Dr. J. E. H. Menten (1834—1920) kan worden herkend, met de meest ongunstige kleuren. ⁵³⁾ Zou hier de houding van Everts zelf ongewild de herinnering van zijn oud-leerling hebben beïnvloed? Oudere Rolduciens verhalen, dat er aan de samenwerking tussen Everts en Menten niet zelden iets ontbrak. In de kleine republiek, die door Everts met zoveel energie bestuurd werd, konden zulke

wrijvingen ook voor de onderdanen niet verborgen blijven. Karel Alberdingk Thijm heeft blijkbaar als jongen reeds de zijde van Everts gekozen.

Aan Lodewijk van Deyssel is een uitzonderlijk lang leven gegund geweest. Hij placht daar in zijn latere jaren de spot mee te drijven, zeggende, dat hij eigenlijk reeds gestorven was. Als sterfelijk mens heeft hij zijn roem als letterkundige overleefd. Maar zijn naam staat in de geschiedenis als die van de grootmeester van het Nederlandse proza van de generatie der Tachtigers. De kweekschool van zijn jeugd zal niet mogen vergeten, dat hij het is geweest, die aan het derde Rolduc in de tijd van zijn nationale betekenis een plaats in de Nederlandse letterkunde heeft verzekerd. Wij zagen zijn broer aan Directeur Everts schrijven: „Er wordt zeer veel voor hem gebeden." (2 Oct. 1889). Rolduc moge zich thans nog bij dit gebed aansluiten. „Ne désespérons pas de cette âme!" ⁵⁴⁾

F. S.

★

⁵⁰⁾ Gedenkschriften, blz. 144.

⁵¹⁾ Gedenkschriften, blz. 146.

⁵²⁾ Gedenkschriften, blz. 144.

⁵³⁾ Gedenkschriften, blz. 147-151.

⁵⁴⁾ Gratry over Lamennais, bij diens sterven in 1854.